

ДЕТСКИЯТ ТРУД И НЕГОВАТА НАКАЗАТЕЛНОПРАВНА УРЕДБА

Надежда Кръстева

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Изследването е посветено на трудната борба с експлоатацията на детския труд и предстоящата двадесета годишнина от приемането на Конвенция № 182 на Международната организация на труда през 1999 г. Обърнато е специално внимание на значението и приноса на тази конвенция в ограничаването на най-тежките форми на детски труд. Подробно са разгледани някои от формите, като акцентът е върху наказателноправната защита на детето от трафика на деца, търговията с деца, сексуалната експлоатация на деца, детската порнография и други по смисъла на българското законодателство. Резултатите от направеното изследване позволяват на автора да обобщи, че българското наказателно законодателство полага целенасочени усилия и предприема мерки за закрила на детето от най-тежките форми на детски труд.

Keywords: Convention No. 182; worst forms of child labor; child; protection; criminal law

1. Актуалност на проблема

През м. юни 2018 г. Международната организация на труда (МОТ) отбеляза Световния ден за борба с детския труд заедно със Световния ден за безопасност и здраве при работа, за да се засвидетелства глобалната нужда от подобряване условията на труд на подрастващите и да се сложи край на детския труд. Общата кампания е насочена към постигането на две основни цели – да се осигури сигурна и безопасна среда за полагане на труд и да се прекратят всички форми на детски труд. В подкрепа на сериозността и мащаба на проблема са и данните на Международната организация на труда, които показват, че около 218 млн. деца по света на възраст между 5 и 17 години работят. 152 милиона от тях са жертви на детски труд, а почти половината извършват работа, която е опасна и вредна за тяхното физическо, психическо и емоционално развитие. Голяма част от работещите деца са въввлечени в някоя от най-тежките форми на детски труд: трафик, търговия, сексуална експлоатация и други.

Основен международноправен акт, който защитава децата от въвличането им в извършване на различни форми на детски труд, е *Конвенция № 182 относно*

забраната и незабавните действия за ликвидирането на най-тежките форми на детския труд, която МОТ приема през 1999 г. Документът насочва вниманието на света към експлоатацията на детския труд, към необходимостта от предприемане на адекватни мерки за неговото премахване и с това изиграва съществена роля в опитите за закрила на детството, като цяло. Без съмнение Конвенцията води до огромна промяна в цялостното отношение към детския труд по света – поне в законодателен план. Показателен за важността и значението на Конвенция № 182 в световната политика в областта на защитата на децата е фактът, че към м. ноември 2018 г. тя е ратифицирана от 182 държави, като държавите членки на МОТ са 187. Засега Конвенцията е подписана последно от Островите Кук на 15.08.2018 г.

На 12 юни 2009 г., десетата годишнина от приемането на Конвенция № 182, Международната организация на труда посвети Световния ден за борба с детския труд специално на всички момичетата по света под мотото „Дайте шанс на момичетата: да спрем детския труд“. Основателно се предполага, че трудът на момичетата остава скрит за обществото, защото в повечето случаи те са въввлечени в извършването на домакинска работа. Наред с това момичетата са изложени на по-голям риск и допълнително натоварване. Икономическата и финансова криза, в която се намира светът, е основната причина за увеличаване бедността сред хората, а в обществата, където се цени повече образованието на момчетата, момичетата съответно ще бъдат изведени от училищата и ще бъдат въввлечени в тежки форми на детски труд, дискриминация и изолация.

Напълно в духа на съвременната световна обстановка, в Конвенция № 182 е признато, че „детският труд до голяма степен е вследствие на бедност и че дълготрайното решение е в постоянния икономически растеж, водещ към социален прогрес, и в частност смекчаване на бедността и всеобщо образование“.

В навечерието на 20-ата годишнина (12 юни 2019 г.) от приемането на този изключителен и основополагащ международноправен акт е редно да се направи равностметка. В този контекст *предмет* на настоящото теоретично проучване е наказателноправната закрила на детето от най-тежките форми на детски труд в Република България. *Целта* е насочена към проучване и анализиране на нормите от българското материално наказателно право по отношение забраната и ликвидирането на най-тежките форми на детски труд.

2. Решения на проблема според Наказателния кодекс на Република България

Съгласно разпоредбата на чл. 3 от Конвенция № 182 изразът „най-тежки форми на детски труд“ обхваща следните дейности:

- всички форми на робство или подобни на робство, като търговия и трафик на деца;
- използване, доставяне или предлагане на деца за проституция, за производство на порнография или порнографски изяви;

– използване, доставяне или предлагане на деца за незаконни дейности;
– работа, която по естеството си или от обстоятелствата, при които се извършва, е възможно да навреди на здравето, безопасността и морала на децата.

Наказателният кодекс (НК) на Република България криминализира посочените в чл. 3 от Конвенция № 182 най-тежки форми на детски труд и по този начин осигурява така необходимата наказателноправна закрила на децата от подобни посегателства върху тяхното нормално развитие. Придаването на престъпен характер на описаните по-горе дейности свидетелства за обществената заинтересованост и ангажираност в дългия и труден процес на елиминиране на детския труд.

2.1. *Трафик на деца*

Една от най-тежките форми на детски труд, посочена в чл. 3, б. „а“ от Конвенция № 182, е *трафикът на деца*, който е сред най-сериозните посегателства спрямо личността през XXI век.

Поради настъпилите изменения в обективната действителност в България, като например обедняването, масовата безработица, през последните няколко години много хора, най-вече жени и деца, се принудиха да станат донори, жертви на развратни действия, принудителен труд и т.н. Друга причина за развитието на трафика на хора се изразява в това, че дейността се разкрива значително трудно и е изключително доходна. Проучвания показват, че България е основен източник на жертви на трафик на хора в Европейския съюз и заедно с Румъния се нарежда на първо място по най-голям брой трафикирани лица на Стария континент¹⁾. Националната комисия за борба с трафика на хора предупреждава за сравнително нова тенденция в намирането на жертви на престъплението. Установено е, че при цели 90% от случаите на трафик на хора пострадалите са въввлечени или изнудвани чрез сайтове или социални мрежи в интернет. Във все по-ранна възраст децата създават свои профили в популярни социални мрежи и по тази причина често попадат в капана на скритата интернет самоличност. Така интернет се превръща в основно предизвикателство в борбата с трафика на хора през последните няколко години.

През 2017 г. най-често срещана е трудовата експлоатация под формата на джебчийство и просия. На следващо място се нарежда сексуалната експлоатация на деца. Наблюдава се трайна тенденция, като най-много случаи на просещи деца се регистрират в Кралство Швеция, а най-много случаи на деца, извършващи джебчийски кражби и потенциални жертви на трафик, се регистрират във Великобритания²⁾.

Обществените отношения, които трафикът на хора, и по-специално трафикът на деца, засяга, са тези, които осигуряват половата неприкосновеност, неприкосновеността на здравето, правото на свободно придвижване, правото на правилно изразяване и съзряване. Според съдебната практика трафикът на хора (и в частност трафикът на деца) е формално престъпление, т.е. „не е необходимо лицето действително да е било използвано за сексуална експлоатация и дори не е необходимо да е намерено такова лице“³⁾.

На първо място, във връзка със закрилата на детето от престъплението трафик на хора е редно да се разгледа разпоредбата на *чл. 159а, ал. 2, т. 1 вр. ал. 1 от НК*. Тя предвижда наказание лишаване от свобода от три до десет години и глоба от 10 000 до 20 000 лева за всеки, който набира, транспортира, укрива или приема ненавършило 18 години дете или група от такива лица с цел да бъдат използвани за развратни действия, за принудителен труд или за просия, за отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност или за да бъдат държани в принудително подчинение *независимо от съгласието им* (Krasteva & Krastev, 2017).

Жертва на престъплението според посочения престъпен състав е *лице, което не е навършило 18 години*. Малката възраст показва, че трафикът неминуемо ще засегне нормалното физическо, нравствено и полово развитие на пострадалото лице.

Извършител на престъплението може да бъде всяко наказателноотговорно лице. Посочените форми на изпълнително деяние са няколко: набиране, транспортиране, укриване или приемане на лица – поотделно или в група.

От субективна страна, трафикът на хора се извършва с пряк умисъл. Специфичното при това престъпление са особените цели, една или няколко, за постигането на които се извършва самото деяние.

На първо място, деецът може да цели да използва малолетно или непълнолетно дете за *развратни действия*. „Средната възраст, на която са подложени българските деца на вътрешен трафик за сексуални цели, е между 14 и 18 години“, сочи Годишният доклад за трафик на деца на ЕКПАТ Интернешънъл (ECPAT International)⁴. Според МВР има случаи на трафикирани момичета под 14 години в границите на България, а някои ромски момичета са трафикирани дори и от свои роднини. Все още един от най-често използваните методи за примамване на непълнолетни деца и последващото им въвличане в сексуална експлоатация е методът *loverboy* („любовникът“), при който извършителят първоначално успява да накара жертвата да се привърже емоционално към него чрез ухажване, подаръци, прекрасни обещания и да му се довери. След това експлоататорът ѝ предлага да заминат за чужбина или дори да се оженят, в резултат на което пострадалата се оказва жертва на трафик.

На второ място, е възможно трафикът да се извършва, за да бъде пострадалото дете използвано за *извършване на принудителен труд или за просия*. Европол посочва, че жертви на този вид трафик са предимно лица от мъжки пол, момчета и мъже, главно от България, Чехия, Естония, Полша, Румъния и Словакия⁵. В разпоредбата на *чл. 2, ал. 1 от Конвенцията* относно принудителния или задължителния труд е пояснен изразът „принудителен труд“ като всяка работа или служба, която се изисква от лице под заплахата на каквото и да е наказание и за която лицето не се е съгласило доброволно да я извършва. В Конвенцията също така е посочено, че само възрастните трудоспособни лица от мъжки пол на възраст между 18 и 45 години могат да бъдат заставени да извършват принудителен труд (*чл. 11, ал. 1*).

Трафикът на хора с цел използването им за просия е насочен предимно към децата или към възрастни с физически и психически увреждания. В Доклад на

„Европол“ се коментира, че когато пострадали са деца, те често са предложени на трафикантите от собствените им семейства⁶⁾.

Трафикът на деца може да се извършва и с цел *отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност* от пострадалия. Това е едно абсолютно нехуманно посегателство върху неприкосновеността на здравето, психиката и нормалното функциониране на човешкия организъм.

Последната предвидена в чл. 159а, ал. 1 от НК цел на трафика е държане на детето жертва в *принудително подчинение*. Това престъпно деяние засяга свободата на избора на поведение, правото на свободна воля и свободната мисъл.

Следващата разпоредба, която осигурява наказателноправна защита на децата в коментираната област, е тази на чл. 159а, ал. 3 от НК. Тя предвижда наказание лишаване от свобода от три до петнадесет години и глоба от 20 000 до 50 000 лева за този, който набира, транспортира, укрива или приема бременна жена с цел продажба на детето.

При този вид трафик на хора специфична е целта, с която той се извършва – *продажба на детето на бременната жена*, независимо дали това се извършва доброволно, или принудително. Търговията с деца е забранена и по смисъла на Факултативния протокол към Конвенцията за правата на детето относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография. Тя е пояснена в разпоредбата на чл. 2, б. „а“ от Факултативния протокол като „всяко действие или дейност, при което дете се прехвърля от лице или група от лица на друго (лице) срещу възнаграждение или друга облага“.

През последните години в България зачестяват случаите на този вид трафик на хора. В британския вестник News of the world („Новини от света“) от 23.05.2009 г. е поместена статия, озаглавена Babies for sale („Бебета за продажба“), в която търговията на бебета или малки деца в България е сравнена с „пазаруването в магазин“. Оказва се, че българите са както жертви на престъплението, така и негови организатори, а също и посредници в схемата. „Жертвите на този вид трафик са водещо български граждани от ромски етнически произход, без образование, живеещи под границата на социалния минимум, самотни или многодетни майки или млади момичета от крайно бедни семейства“⁷⁾. Заради нарастващия брой случаи на трафик на хора с цел продажба на деца наличието и действието на разпоредбата на чл. 159а, ал. 3 от НК е от съществено значение в борбата с тази престъпност. За това напълно в съответствие с действителността може би малко закъснели, но вече факт са и увеличените размери на предвидените в НК санкции за извършване на посоченото престъпление.

От разгледаните разпоредби във връзка с трафика на хора става ясно, че българският законодател се е погрижил и продължава да се грижи за осигуряване закрила на децата от тези форми на посегателство спрямо тяхната свобода, нормално израстване и социално развитие. Тук следва да се спомене, че съществува и се разраства още една форма на трафик на хора. Става въпрос за случаите, когато

трафикът се извършва *с цел брак*. Най-уязвими от това посегателства са момичетата и младите жени. В доклад на „Европол“ се подчертава, че жертвите произхождат предимно от източноевропейски страни, като Чехия, Унгария, Латвия, Полша, Румъния и Словакия, и са принудени да сключват брак предимно с азиатски мъже – пакистанци и индийци⁸⁾. Това е съществен въпрос, който следва да бъде поставен и разгледан, задълбочено на първо място от Европейския съюз.

2.2. *Детска проституция*

Понятието „детска проституция“ е определено в Директива 2011/93/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 година относно борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография и за замяна на Рамково решение 2004/68/ПВР на Съвета като „използване на дете за сексуални действия, при което се дават или обещава пари или друга форма на възнаграждение или отплата в замяна на участието на детето в сексуални действия, без значение дали това плащане, обещание или отплата са насочени към детето, или към трето лице“ (чл. 2, б. „г“). Детската проституция е забранена и по смисъла на Факултативния протокол към Конвенцията за правата на детето относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография (чл. 1). Протоколът посочва, че от първостепенно значение при разследването на подобни посегателства е закрилата на интересите на децата. „Българските деца обикновено са склонявани към проституция поради лошите жизнени условия и липсата на образование. Децата от ромски произход продължават да бъдат непропорционално представени сред жертвите и все повече попадат под прицела на престъпни обръчи за проституция“⁹⁾.

Първата разпоредба, която следва да бъде разгледана тук, е тази на *чл. 155, ал. 5, т. 2 вр. ал. 1 от НК*. В нея се предвижда наказание лишаване от свобода от две до осем години и глоба от пет хиляди до петнадесет хиляди лева за този, който склонява ненавършило 18 години дете към проституция, а също и за този, който свожда дете към блудствени действия или съвкупление.

Изпълнителното деяние на престъплението има две форми – склоняване към проституция и свождане към блудствени действия или съвкупление. Първата от тях се изразява в мотивиране на ненавършилото 18 години дете към извършване на развратни действия с неограничен брой лица срещу получаването на материална облага. Втората форма на изпълнителното деяние се изразява в свождане, т.е. в създаване на условия, подпомагане на две лица да извършат развратни действия.

Разглежданото престъпление е формално, не се изисква настъпването на престъпен резултат. За довършеността му не е необходимо мотивираното дете да се е съгласило, а още по-малко да е започнало да проституира. Тук е наказуемо самото психическо въздействие, което деецът оказва върху малолетното или непълнолетно лице¹⁰⁾. Не е необходимо също така да бъде осъществен полов контакт между свожданите лица.

Вторият престъпен състав, който следва да бъде разгледан, е този на *чл. 155, ал. 5, т. 2 вр. ал. 2 от НК*. В него се предвижда наказание лишаване от свобода от две до осем години и глоба от 5000 до 15 000 лева за предоставяне систематически помещение на различни лица за полови сношения или блудствени действия, когато деянието е извършено по отношение на ненавършило 18 години дете.

Изпълнителното деяние на този състав се изразява в системно предоставяне на помещения за развратни действия на различни лица. Тук системността е част от основния състав на престъплението, което означава, че ако деянието не е извършено поне три пъти, то няма да съставлява престъпление по смисъла на *чл. 155, ал. 2 от НК*. Друга съществена особеност на тази форма на сводничество е, че помещението трябва да се предоставя на различни лица. За съставомерността на деянието няма значение дали деецът сам влиза в полови отношения с различни ненавършили 18 години деца, или той само предоставя съответното помещение.

От субективна страна деянието се извършва с пряк умисъл. Деецът трябва да съзнава, че в предоставеното от него помещение лицата, на които то е дадено, извършват развратни действия. Когато деянието е извършено по отношение на лице, което не е навършило 18 години, деецът трябва да съзнава и съответната възраст на пострадалото дете.

В случаите, когато деянията по *ал. 1 и 2 на чл. 155 от НК* се извършат с користна цел и по отношение на лице, ненавършило 18 години, наказанието за дееца е лишаване от свобода от три до десет години и глоба от 10 000 до 25 000 лева. Користната цел е налице тогава, когато с извършването на някои от формите на сводничество деецът цели да набави за себе си или за другото имотна облага.

Следващият престъпен състав, който защитава детето, е разпоредбата на *чл. 155, ал. 5, т. 2 вр. ал. 4 от НК*. В нея се предвижда наказание лишаване от свобода от десет до двадесет години и глоба от 100 000 до 300 000 лева за този, който склони или принуди ненавършило 18 години дете към употреба на наркотични вещества или техни аналози с цел извършване на развратни действия.

Изпълнителното деяние по *чл. 155, ал. 5, т. 2 вр. ал. 4 от НК* има две форми – склоняване и принуждаване на малолетно или непълнолетно дете към употреба на наркотични вещества или техни аналози. Разликата, разбира се, между двете форми, се състои в това, че в първия случай ненавършилото 18 години лице доброволно употребява наркотични вещества или техни аналози, след като е било мотивирано към подобно поведение, а във втория случай то е принудено да стори това.

Склоняването или принуждаването на ненавършилото 18 години дете към употребата на наркотични вещества или на техни аналози се извършва с определена цел – извършване на развратно действие. Въпреки че в законовия текст не се сочи кой точно ще извършва съответното развратно действие, „логично е да се приеме, че това е лицето, мотивирано към употреба на наркотични вещества или техни аналози“ (Stoynov, 2018: 220).

От разгледаните, а и от останалите форми на сводничество, криминализирани от НК на Република България, е видно, че това е сериозно посегателство върху нормалното полово съзряване на децата. То е в абсолютно противоречие с общоприетите морални норми и правила за поведение.

2.3. *Детска порнография*

Понятието „детска порнография“ е определено в разпоредбата на чл. 2, б. „в“ от Директива 2011/93/ЕС и съответно прието от българското законодателство. По-специално текстът на чл. 93, т. 28 от НК съдържа определение на понятието „порнографски материал“. Проблемът с детската порнография има изключително големи измерения и засяга неограничен брой деца. За съжаление, се наблюдава увеличаване, а не намаляване на порнографските изображения с деца. В тази връзка, Държавната агенция за закрила на детето съобщава, че през 2018 г. на горещата телефонна линия за борба с незаконното и вредно за деца съдържание се приемат средно по 11 сигнала на ден за детска порнография.

Българският законодател защитава децата от такава форма на сексуална експлоатация. В разпоредбата на чл. 159, ал. 4 от НК се предвижда наказание лишаване от свобода до шест години и глоба до 8000 лева за извършване на действия по създаване, излагане, представяне, излъчване, предлагане, продаване, даване под наем или по друг начин разпространяване на порнографски материал (чл. 159, ал. 1 от НК); за разпространяване чрез информационна или съобщителна технология или по друг подобен начин на порнографски материал (чл. 159, ал. 2 от НК); за излагане, представяне, предлагане, продаване, даване под наем или по друг начин разпространяване на порнографски материал на лице, ненавършило 16 години (чл. 159, ал. 3 от НК), *когато за създаването на порнографския материал е използвано лице, което не е навършило 18 години, или лице, което изглежда като такова.*

Обществените отношения, които посочените престъпни деяния засягат, са свързани с половото възпитание и културата на обществото, половия морал и половата неприкосновеност на личността, правилното физическо, психическо и нравствено развитие на децата.

Престъплението детска порнография има особен предмет – порнографски материал, който по силата на чл. 159, ал. 7 от НК се отнема в полза на държавата, а когато липсва или е отчужден, се присъжда неговата равностойност.

Пострадал от разглежданото престъпление е лице, което не е навършило 18 години, или лице, което изглежда като такова. Според Ал. Стойнов изразът, който законодателят използва – „лице, което изглежда като такова“, не е достатъчно точен. „Той трябва да се разбира в смисъл на пълнолетен човек, който по естествените си външни признаци изглежда като че ли не е навършил 18 години или на когото му е придаден вид на малолетен или непълнолетен чрез изкуствено изменение на някои външни признаци“ (Stoynov, 2018: 225).

Субект на престъплението може да бъде всяко наказателноотговорно лице.

Изпълнителното деяние на детската порнография се осъществява само чрез действие. То включва множество различни форми, които са изброени в ал. 1, 2 и 3 на чл. 159 от НК.

Най-новата форма на изпълнителното деяние на детската порнография се състои в разпространяване на порнографски материал *чрез информационна или съобщителна технология или по друг подобен начин*, за създаването на който е използвано лице, което не е навършило 18 години (чл. 159, ал. 4, т. 1 вр. ал. 2 от НК). Интернет разкрива редица нови образователни, интелектуални и социални възможности, но също така създава и множество рискове. Едно от най-сериозните предизвикателства на днешното общество е борбата с детската порнография в интернет. Проблемът съществува от доста време, но през последните години се наблюдава рязко увеличаване на броя на порнографските сайтове в интернет с малолетни и непълнолетни деца. Подобни посегателства изискват навременна или по-скоро преждевременна реакция от страна на законодателя, за да може да се осигури необходимата закрила на децата и да се създадат условия за тяхното нормално емоционално съзряване.

2.4. Приемане на работа на малолетните и непълнолетните деца

В България трудът на малолетните и непълнолетните деца се намира под специалната закрила на българското законодателство. Минималната възраст за приемане на работа е 16 години, като се допускат известни изключения по отношение на лица, ненавършили тази възраст (чл. 301, ал. 1 и 2 от Кодекса на труда). Лицата, ненавършили 16 години, се приемат на работа след обстоен медицински преглед и медицинско заключение, че са годни да извършват съответната работа и че тя няма да навреди на тяхното нормално физическо и психическо съзряване. Задължително е и разрешение на Инспекцията по труда.

За приемане на работа на лица, които са на възраст между 16 и 18 години, също трябва да бъдат спазвани определени изисквания – медицински преглед, издадено медицинско свидетелство и разрешение на Инспекцията по труда. Забранено е приемането на такива лица на работа, която е опасна за тяхното здраве и правилно развитие, като например работа, свързана с излагане на вредно въздействие, в условия на радиация, при изключително ниски или високи температури и други подобни (чл. 303 и чл. 304 от Кодекса на труда).

Приемането на работа на лица до 18 години без разрешение на Инспекцията по труда е обявено за престъпление по силата на чл. 192а от НК. Разпоредбата предвижда наказание лишаване от свобода до шест месеца и глоба от 1000 до 3000 лева за този, който без надлежно разрешение приеме на работа дете, което не е навършило 18 години. Втората алинея на същата разпоредба предвижда наказание лишаване от свобода до една година и глоба от 3000 до 5000 лева за този, който приема на работа без необходимото разрешение лице, което не е навършило 16 години.

Обществените отношения, които престъплението по чл. 192а от НК засяга, са тези, които осигуряват спазването на всички законови изисквания за приемане на

работа на деца, за да се избегне възможното неблагоприятно въздействие на трудовия процес върху тяхното нормално физическо и умствено развитие.

Пострадал от престъплението по чл. 192а, ал. 1 от НК е дете, което е на възраст между 16 и 18 години, защото, ако то не е навършило 16 години, деянието ще се квалифицира по ал. 2 на разглежданата разпоредба.

Субект на престъпното деяние може да бъде всяко наказателноотговорно лице. Изпълнителното деяние се осъществява чрез действие и се изразява в приемане на работа на пострадалото дете без надлежното разрешение на компетентните органи.

В практиката се оказва, че полагането на законен труд от деца е често срещана дейност. Данни на Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“ посочват, че през 2017 г. са поискани общо 7240 разрешения за наемане на работа на лица до 18 години. От тях са дадени 6938 разрешения, като 144 от тях са дадени за наемане на лица до 16-годишна възраст. Наред с това през същата година са констатирани 95 нарушения, свързани с приемане на работа на непълнолетни лица без разрешение от Инспекцията по труда. За сравнение с 2016 г. може да се отбележи, че тогава са констатирани 99 нарушения от същия вид и са подадени 40 сигнала до прокуратурата за допуснати нарушения.

Освен разгледаните престъпни състави в НК има и редица други, които осигуряват закрилата на децата от най-тежки форми на детски труд, като например новата разпоредба на чл. 158а, която осигурява защита на децата от участието им в порнографско представление; разпоредбата на чл. 155а, който урежда престъпно установяване на контакт с малолетно или непълнолетно лице с цел сексуална експлоатация; разпоредбата на чл. 156, която обявява за престъпление отвлечането на ненавършило 18 години лице с цел разврат (ал. 2, т. 1 вр. ал. 1); разпоредбата на чл. 188, ал. 1, която обявява за наказуемо склоняването на ненавършило 18-годишна възраст лице към извършване на престъпление чрез принуда или положение на зависимост или надзор; разпоредбата на чл. 189, която регламентира системното използване за просия на лице, което се намира под грижите на извършителя, и други. Наличието на такива разпоредби и наскорошните промени в повечето от тях, с които се увеличи размерът на предвиденото наказание, са нагледен пример за това, че българският законодател полага грижи и взема мерки за осигуряване на нормалното физическо, психическо и емоционално израстване на децата сега и за в бъдеще в законодателен аспект.

Резултатите от настоящото изследване са основание да се приеме, че българското наказателно право осигурява закрила на децата от най-тежките форми на детски труд. Законодателната защита от всякаква експлоатация трябва да бъде категорична и необратима мярка. НК забранява всякакви форми на трафик, сексуална експлоатация, наемане на деца на работа, опасна за живота, здравето и правилното им развитие. Така в него са положени основите за борба с тези форми на детски труд, а цялото общество следва да поеме своята отговорност за ефективна социална закрила на децата.

В общия контекст на представените законодателни решения е закономерно очакването на българското общество за превантивна роля на националното училище в опитите за закрила на детето от най-тежките форми на труд, за далновидна образователна политика относно организацията на училищния живот по модела на начина на живот на възрастните българи. Социалните предизвикателства пред съвременното българско общество, разпадът на ценностни ориентирани, трудните междупоколенчески взаимодействия и често безцеремонният прагматизъм несъмнено засягат и децата независимо от тяхната възраст и социален опит. Съвременната визия на детето и за детето на XXI век все още няма ясно очертани контури, на чието основание да се конструират смисълът и съдържанието на „предпазните инструменти“ от негативните влияния и посегателства върху социалната същност на феномена „детство“ и развитието на конкретното дете. Насоките на всяка от хуманитарните науки, в този смисъл, е към продуциране на нов проект за социални взаимодействия с детето и преди всичко към превантивни действия за щастливо и хармонично детско развитие.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Данните са поместени на интернет сайт <https://www.bulnews.bg/article/265573>.
2. Годишен отчет за изпълнение на Националната програма за противодействие на трафика на хора и закрила на жертвите на трафик, Национална комисия за борба с трафика на хора, 2017 г.
3. Присъда № 411 от 19.11.2008 г. на ОС – Благоевград по в.н.о.х.д. № 229/2008 г., докладчик съдия Иво Харамлийски.
4. Докладът е изготвен през 2006 г. и дава информация за предприетите действия и останалите празнини в решаването на проблемите, свързани с експлоатацията на деца с комерсиална цел.
5. Europol, Situation Report: Trafficking in Human Beings in the EU, February 2016, p. 23.
6. Europol, Situation Report: Trafficking in Human Beings in the EU, February 2016, p. 28.
7. Годишен отчет за изпълнение на Националната програма за противодействие на трафика на хора и закрила на жертвите на трафик, Национална комисия за борба с трафика на хора, 2017 г.
8. Europol, Situation Report: Trafficking in Human Beings in the EU, February 2016, p. 29.
9. Годишен доклад на ЕКПАТ Интернешанъл, 2006 г.
10. Присъда № 95 от 10.03.2008 г. на РС – Сандански по н. о. х. д. № 669/2007 г., докладчик председателят Стойка Янева.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Girginov, A. (2005). *Criminal Law of the Republic of Bulgaria*. Special Part. Sofia: Sofi-R [Гиргинов, А. (2005). *Наказателно право на Република България. Особена част*. София: Софи-Р].
- Henry, N. & Powell, A. Sexual Violence in the Digital Age: The Scope and Limits of Criminal Law. *Social and Legal Studies*, 4, 397 – 418.
- Krasteva, N. & V. Krastev. (2017). Criminal Child Protection from Human Trafficking during Contemporary Migration. *Revista Inclusiones*, 4, 57 – 65.
- Petrov, I. (2004). *International Aspects of Crimes against Children*. Sofia: Ciela [Петров, И. (2004). *Международни аспекти на престъпленията срещу деца*. София: Сиела].
- Rapatsa, M. (2017). Understanding Trends in the Worst Forms of Child Labour and the State's Legal Responses: a Descriptive Analysis. *Juridical Tribune – Tribuna Juridica*, 7, 186 – 199.
- Rey, R. & Puchot, DRZ. (2017). International Child Trafficking: Criminal Aspects. *Revista De la Facultad de Derecho*, 43, 111 – 141.
- Stoinov, A. (2018). *Criminal Law. Crimes against Human Rights*, Sofia: Siela [Стойнов, Ал. (2018). *Наказателно право. Престъпления против правата на човека*. София: Сиела].

CHILD LABOR AND ITS CRIMINAL LAW REGULATION

Abstract. The study is dedicated to the tough fight against child labor and upcoming 20th Anniversary of the adoption of the ILO Convention No. 182 on the worst forms of child labor. The study pays attention to the importance and contribution of this Convention in limiting the worst forms of child labor. In details are examined some of the worst forms of child labor with the attention to the criminal law protection of the child against the child trafficking, trafficking in children, sexual exploitation of children, child pornography and others in the sense of Bulgarian law. Through this study, the author concludes that Bulgarian criminal legislation is taking care and measures to deal with this growing problem in the conditions of a global economic crisis.

✉ **Dr. Nadezhda Krasteva, Assist. Prof.**

Law and History Faculty
South-West University “Neofit Rilski”
Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: nkrusteva@law.swu.bg